

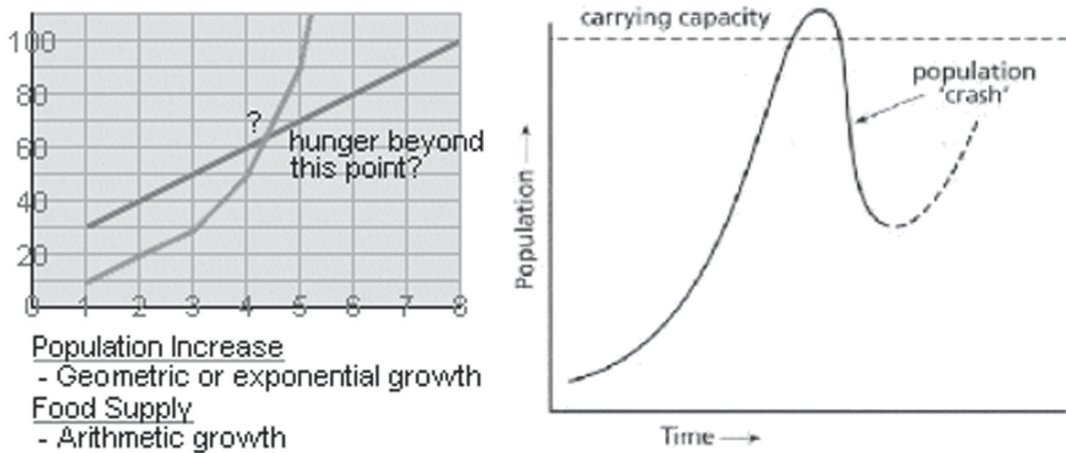
Ecologie en bevolking: afscheid van het doemdenken

Johan Malcorps

De ecologen hebben te weinig aandacht voor problemen van overbevolking en migratie, zo wordt dikwijls gezegd. Niets is minder waar. Het ecologisch denken is juist ontstaan uit reacties op het overbevolkingsprobleem en deed ook dikwijls uitspraken over migratie. Maar intussen is er wel nood aan een nieuw optimistisch geluid. De Volksbeving van Fred Pearce komt net op tijd.

Het sociaal pessimisme van Thomas Malthus

In 1798 verscheen *An Essay on the Principles of Population* van Thomas Malthus. Het boek ademt pessimisme uit: de bevolkingstoename onder de armere bevolking zal tot een catastrofe leiden. De bevolking neemt immers toe via een geometrische reeks (1-2-4-8-16-32-..) of via een exponentiële curve, dit terwijl de voedselproductie door de eindigheid van de grond lineair verloopt of via een rekenkundige reeks (1-2-3-4-5-6-..).

Bij overbevolking wordt de draagkracht van de voedselproductie overschreden, wat onvermijdelijk leidt tot oorlog, hongersnood of ziekten: de zogenaamde malthusiaanse catastrofes. Malthus kunnen we zien als de pionier van het doemdenken.

De conclusies die hij trok waren even rechtlijnig als bitter. Liefdadigheid had als uitwerking dat het de voortplanting van armen aanmoedigde, met nog meer miserie tot gevolg. Om die reden kante hij zich tegen de Engelse Armenwet. Maar men mag van Malthus ook geen karikatuur maken. In plaats van sociale steun voor de armen te bepleiten, wou hij de wetten opheffen die de mobiliteit van de armen beperkten en de arbeidsmarkten in hun greep hielden. Want eenmaal de armen werkelijk vrij waren om te reageren op prikkels uit de markt, zou hun inkomen groeien en de bevolkingsgroei

afnemen.

Een bekend criticus van Malthus en zijn opvolgers is Julian Simons. In zijn boek *The Ultimate Resource* (1981) betoogde hij dat economische groei en welvaartstoename vanzelf leidt tot het vinden van nieuwe kennis of voorraden. Bevolkingstoename is dus juist de oplossing voor schaarste, want het leidt steevast tot innovatie en nieuwe ontdekkingen. Simonds kreeg veel bijval van neoliberale economen zoals Milton Friedman. Door zijn fervente aanval op de malthusiaanse catastrofes, kreeg hij de titel doomslayer mee. Daarnaast toonde Ester Boserup¹ aan dat een bevolkingstoename juist de drijvende kracht kon zijn voor nieuwe landbouwtechnieken. 'Necessity is the mother of invention', was haar stelling, of: bevolkingsgroei leidt tot meer landbouw en meer voedsel.

Het ecologisch pessimisme van Paul en Anne Ehrlich

In het boek *The population Bomb* (1968) formuleerden Paul en Anne Ehrlich het probleem van overbevolking in ecologische termen. Wanneer een soort de draagkracht van zijn milieu (of habitat) uitput, is er volgens de ecologische wetenschap sprake van overbevolking. De befaamde impactformule van de Ehrlichs luidt: $I = P \times A \times T$, waarbij I staat voor ecologische impact, P voor populatie, A voor affluence (welvaart) en T voor technologie. Als we dit even omzetten in cijfers van 2010: wereldwijd leven er zo'n 6,8 miljard mensen, tegen 2050 zouden dat er al 9 miljard zijn (P)². Al deze mensen streven naar meer welvaart (A) waardoor ze ook meer beslag leggen op grondstoffen en milieu (I). De technologische evolutie kan ervoor zorgen dat toch steeds meer mensen kunnen overleven. Dit gebeurde de voorbije decennia bijvoorbeeld door de groene revolutie in de landbouw (T).

In *One with Nineveh* (2004) uitten Paul en Anne Ehrlich hun voorkeur voor een beleid dat geboortebeperving bevordert en overheidsprykkels om een groot gezin te hebben wegneemt, en dat de toegang verruimt tot abortus en tot voorzieningen, maar tevens boetes oplegt aan ouders die een toegestane gezinsgrootte overschrijden. Daarnaast willen zij dat overheden marktprijzen verhogen met de milieukosten van de menselijke consumptie. Maar er is vooral nood aan een cultuuromslag, stellen de Ehrlichs.

Hans Magnus Enzensberger verweet de Ehrlichs dat ze aan biologisch reductionisme doen. Je kan het gedrag van mensen niet beschrijven zoals je dat doet met ratten of fruitvliegjes. Het beeld van ruimte-schip aarde heeft voor hem totalitaire trekjes.³

De draagkracht van onze planeet

Denis Meadows en de Club van Rome (1972) trokken de kritiek van Malthus op de exponentiële bevolkingsgroei door naar andere domeinen: naast de wereldbevolking zijn er (eveneens exponentiële) groeitrends in de industrialisatie, in vervuiling, voedselproductie en er is een uitputting van natuurlijke hulpbronnen. Exponentiële, onbegrensde groei in een begrensde ruimte zal altijd stuiten op grenzen. En als die overschreden worden dreigt een 'oncontroleerbare neergang in bevolking en industriële capaciteit': een malthusiaanse catastrofe dus.

Eén van de bekendste ecologische modellen is dat van de tragedy of the commons (1968) van Garrett Hardin, dat destijds in *Science* verscheen. Het beschrijft een situatie waarbij verschillende individuen die onafhankelijk enkel hun eigen belang

nastreven, de gemeenschappelijk beheerde gronden uiteindelijk zullen uitputten en verwoesten - zelfs terwijl ieder beseft dat het op lange termijn tegen ieders belang ingaat. In *Lifeboat Ethics* (1974), een later artikel, komt Hardin met een uitgesproken en cynische neomalthusiaanse boodschap over demografie en ecologie: 50 mensen in een reddingsboot en 100 zwemmen nog rond; als iedereen aan boord komt, zinkt de boot en verdrinkt iedereen⁴; er is plaats voor 10 mensen in de boot, maar de 50 kunnen niet beslissen wie ze opvissen, dus alle 100 drenkelingen verzuipen.

De band tonen tussen bevolkingsdruk en ecologie kan ook aan de hand van historische voorbeelden, zoals Jared Diamond deed. Het bekendst is zijn beschrijving van het Paaseiland, waar de eilandbewoners alle bomen omkaptten en hun eigen ondergang bewerkten⁵. Wat zouden de bewoners gedacht hebben toen ze de laatste boom omkaptten? Grote beschavingen zoals de Maya's richtten zich zelf te gronde door alle beschikbare grondstoffen op te gebruiken of hun milieu te verwoesten. Met andere woorden, Malthus of the tragedy of the commons is geen theorie, maar bittere werkelijkheid.

Ook voor Herman Daly, de grondlegger van de ecologische economie, is de samenhang tussen overbevolking en ecologische aftakeling het uitgangspunt van zijn denken. Hij verzet zich tegen de groeimanie, want het is een illusie te denken dat problemen als overbevolking, armoede en werkloosheid zich vanzelf zullen oplossen door meer economische groei. Hij weerlegt met name de theorieën van Julian Simons: we moeten net kiezen voor een steady-state-economie. Niet toevallig zijn Herman Daly en William Rees, grondlegger van de ecologische voetafdruk, actief als bestuursleden in de invloedrijke Amerikaanse non-profitorganisatie Carrying Capacity Network. Deze vereniging komt op voor een duurzame toekomst voor de VS en houdt zich bezig met problemen als economische duurzaamheid, grondstoffenvoorraden, en stabilisatie van de bevolking. Ze waarschuwen voor de 'vreselijke effecten van massaimmigratie' en vinden dat een 'moratorium op migratie nu meer dan ooit nodig is'⁶. Daly verzet zich niet tegen vormen van gecontroleerde migratie, stelt hij, wel tegen 'free immigration' als equivalent van 'free capital' en 'free trade'⁷.

Iedereen op Zanzibar

In diezelfde periode was overbevolking ook in de (sf-)literatuur een belangrijk thema. Harry Harrison schreef zijn toekomstroman *Make Room, Make room* in 1966 over een overbevolkt New York in 1999. In 1973 werd het boek verfilmd als *Soylent Green*. De beelden van een vervuild, verloederd, corrupt, misdadig en vooral overvol New York waar alle natuur en smaakvolle voeding verdwenen zijn, zijn beklijvend. Net als de scène waar de oude Sol Roth in een euthanasiecentrum stervend geniet van beelden van de oude Aarde; of de slotscène waar zijn jonge vriend, Thorn, ontdekt dat de groene Soylent Greenkoekjes waar iedereen van leeft, geproduceerd zijn op basis van... mensenvlees.

John Brunner riep eveneens het beeld op van een overbevolkte wereld in zijn roman *Stand on Zanzibar*. Het boek verscheen in hetzelfde jaar als de *Population Bomb* (1968). Brunner voorspelde dat er in 2010 zeven miljard mensen op aarde zouden zijn (wat ongeveer uitkwam). Als je al die mensen recht op schouder naast schouder zou zetten, zou je heel de oppervlakte nodig hebben van het eiland Zanzibar (1554 km²). Een klein eiland bomvol mensen die mekaar hinderen in de kleinste bewegingen, een overbevolkte wereld waar de anderen letterlijk de hel zijn. Dit zijn de schrikbeelden van Malthus en Ehrlich in woord en beeld.

Tot zover de ecologische doembeelden.

De Volksbeving van Fred Pearce ⁸

Fred Pearce brengt in zijn recent verschenen boek *De Volksbeving* (2010) geen demografisch of ecologisch doemverhaal. Hij zet alleen nuchter de feiten op een rij. Hij begint bij de industriële revolutie, waarna de bevolkingsgroei op hol sloeg. Daarvoor gebruikt hij het beeld van een aardbeving: een dramatische ontwikkeling, ja, maar niet rampzalig. Integendeel, de bevolkingsbom is bezig zichzelf te demonteren: De laatste 40 jaar is de wereldbevolking verdubbeld; geen enkele generatie maakte dit ooit mee. Maar geen enkele generatie zal dit in de toekomst ook nog meemaken. De jongeren van vandaag zullen zelfs beleven hoe de wereldbevolking terug krimpt. Pearce: 'In Mali krijgen vrouwen gemiddeld nog zeven kinderen en in Afghanistan zes, maar de helft van de vrouwen in de wereld krijgen op dit moment twee kinderen of minder.' In grote delen van Europa dreigt zelfs een demografische instorting.

Hét ecologisch en demografisch probleem is niet zozeer de ongebreidelde groei van de bevolkingsaantallen in de toekomst, want die groei is aan het stilvallen. Dit komt door de bewustwording van vrouwen overal ter wereld, de sterke verspreiding van anticonceptie én de eerste tekenen van toegenomen welvaart. Hét probleem wordt gevormd door de immense schok van de voorbije populatiepiek en de naschokken van de babyboom van de voorbije decennia. Miljoenen kinderen en jongeren in de groeilanden en migrantenjongeren in de oude industrielanden eisen vandaag hun rechtmatig deel op van de wereldwelvaart. Als we met deze youth bulge (jongerenbubbel) niet goed omgaan, dreigt alsnog een catastrofe.

Zelfbewuste vrouwen : de remedie tegen overbevolking

De boodschap van Pearce is hoopgevend. Overal ter wereld nemen vrouwen hun leven in eigen handen. Het is een echte voortplantingsrevolutie. 'Lage vruchtbaarheid heeft zich vanuit Europa over de hele wereld verspreid. Rijk of arm, in de stad of op het platteland, islamitisch of katholiek, kapitalist of socialist, geletterd of ongeletterd, overal geven vrouwen grote gezinnen op. Omdat ze het kunnen. Omdat voor het eerst in de geschiedenis de meeste kinderen volwassen worden.' Vrouwen kiezen voor levenskwaliteit voor zichzelf en hun gezin, nemen microkredieten op, ontworstelen zich aan de patriarchale druk.

Pearce is hoopgevend: Overal ter wereld nemen vrouwen hun leven in eigen handen, het is een echte voortplantingsrevolutie. Vrouwen kiezen voor levenskwaliteit voor zichzelf en hun gezin, nemen microkredieten op, ontworstelen zich aan de patriarchale druk.

Het mirakel is het samengaan van contraceptie en preventieve gezondheidszorg. Er worden niet alleen minder kinderen geboren, maar vooral liep de kindersterfte in veel landen drastisch terug. Veel kinderen nemen als levensverzekering is in de meeste landen niet langer zinnig. In de plaats daarvan wordt meer geïnvesteerd in een beperkt aantal kinderen.

Emancipatie is de oplossing gebleken, nadat alle repressieve vormen van geboortebeperving uiteindelijk contraproductief bleken, van de één-kindpolitiek in China tot uit de hand gelopen sterilisatieprogramma's vanuit het Westen opgezet. De trend keerde maar toen vrouwen zelfstandig konden beslissen. Pearce heeft het over de feminisering van de steden, en ook de wereldwijde iconfunctie van de vrouwen uit de Amerikaanse reeks *Sex and the City*. En er is zoiets als de theorie van de demografische transitie van Frank Notestein: de vruchtbaarheid neemt af naarmate de welvaart toeneemt.

Spijtig genoeg is deze ontwikkeling nog lang niet algemeen. Veel Afrikaanse en Arabische landen zijn nog niet zo ver: de armoede blijft er schrijnend, met als gevolg een hoge vruchtbaarheid, steeds meer kinderen en daardoor hoog oplopende spanningen en conflicten om schaarse grond, voedsel en water. De Rwandese genocide, de drama's in Darfoer en Goma: dat is weldegelijk de nachtmerrie van Malthus in de praktijk, met als zinnebeeld de ontwrichte kindsoldaat.

Ontvolking

Grote delen van de wereld worden geconfronteerd met een demografisch zwart gat. Veel Europese landen kennen na de babyboom van de jaren '60, nu eerder een babybust. Op het oude continent dreigt een ander soort doemdag. De vruchtbaarheid neemt af en zakt weg onder de vervangingsratio (iets meer dan 2 kinderen per koppel). De vergrijzing (of meer mensen die ouder worden) gaat samen met een ontgroening (steeds minder kinderen die geboren worden). Duitse, Russische, Spaanse en Griekse vrouwen baarden in 2008 elk maar net 1,4 kinderen, de Italiaanse 1,3, de Oost-Europese 1,2. De economische depressie dreigt het aantal geboorten nog verder omlaag te duwen (voor een vergelijking van wereldwijde vruchtbaarheidscijfers: zie bijlage 1).

Zowel in traditionele families in Zuid-Italië als onder de mullahs in Iran worden vrouwen kort gehouden, worden hen fundamentele rechten ontnomen. 'Maar de vrouwen vechten terug', zegt Fred Pearce, 'ze zijn de baas in huis en vaak in het eigen huwelijk... Ze bepalen zelf hoeveel kinderen ze krijgen.' Het gevolg van de clash tussen patriarchale staten en gefnuikt feminisme is een ultralage vruchtbaarheid: veel vrouwen willen bewust kinderloos blijven. Dezelfde tendens ziet Pearce overal in Zuid- en Oost-Europa, in Latijns-Amerika maar ook in een reeks moslimlanden: naast Iran, ook in Marokko, Turkije en Tunesië. Het Vaticaan en de ayatollahs hebben het nakijken.

Bovendien raken steden en streken verder ontvolkt doordat jongeren wegtrekken, bijvoorbeeld in Oost-Duitsland of Rusland. Alleen grijsaards blijven achter. In Nederland bereidt de overheid zich voor op een bevolkingskrimp tegen 2025 en werd een lijst opgemaakt van gemeenten waar de afname van de bevolking het grootst zal zijn. Eén van de meest getroffen landen is Japan. Productie in plaats van reproductie, was er jaren lang het devies. Japan is rijk geworden, maar steeds meer Japanse vrouwen denken dat ze zich geen kind meer kunnen veroorloven. De vruchtbaarheid is gezakt tot 1,3 en lager. Steeds meer Japanners huwen niet meer en de Japanse overheid geeft handenvol geld uit om geboorten te stimuleren. Maar het is niets gekort: tegen 2050 zal de Japanse bevolking met 30 procent afgenomen zijn⁹.

Zelfbewuste vrouwen : ook de remedie tegen onderbevolking

Er is zelfs nog beter nieuws voor de feministen. Om het probleem van het dalend aantal kinderen op te vangen, is er ook maar één oplossing: meer kansen voor vrouwen. Pearce geeft het voorbeeld van Zweden, waar de verzorgingsstaat het jonge, zelfbewuste vrouwen mogelijk maakt om werk en gezin te combineren. Deze voorziet in een ruim ouderschapsverlof en verzekert voldoende kinderopvang, terwijl de bedrijven instaan voor flexibele werktijden of opvang van kinderen op de werkplaats. Onder die omstandigheden zien vrouwen het wel zitten om meer kinderen te krijgen: het geboortecijfer is hoog. Landen uit Noordwest-Europa die een

dergelijk vrouwvriendelijk beleid voeren, ontsnappen aan de bevolkingskrimp, zoals de Scandinavische landen, Groot-Brittannië en Frankrijk. De andere Europese staten weten meteen wat hen te doen staat.

Migratie

In landen met een afnemend bevolkingscijfer en een groot aantal ouderen, is er een acute nood aan extra arbeidskrachten. Dat is het geval in Europa, maar ook in delen van Azië. Maar in landen met een groot bevolkingsoverschot staan jongeren dan weer te trappelen om te ontsnappen aan een bestaan zonder perspectieven. Belangrijke migratiestromen zijn dus onvermijdelijk en ook noodzakelijk, want veel landen hebben dringend nood aan migranten. Toch worden de nieuwkomers dikwijls zeer neerbuigend behandeld en gedemoniseerd, want de vrees dat ze in bepaalde regio's de overhand halen, groeit.

Pearce doorprikt enkele mythen rond migranten. Zo is migratie ten eerste meestal geen gevolg van armoede. Migranten hebben dikwijls al een zekere opleiding en komen eerder uit landen die al een zeker welvaartsniveau bereikt hebben. Met andere woorden: ontwikkelingshulp leidt dus tot meer migratie. Bovendien zijn migranten ambitieus: ze zoeken bewust naar meer welvaart. Vermits migratie geld kost, kunnen de armsten de prijs ervoor niet betalen. Ten tweede staat migratie ook niet gelijk aan braindrain of zorgt het niet voor het leegbloeden van landen. Integendeel, migratie is goed voor het land van aankomst, maar nog meer voor het land van herkomst. Er vloeien namelijk meer middelen terug naar ontwikkelingslanden via migratie dan via de officiële westerse ontwikkelingshulp. Western Union is de kampioen voor meer welvaart in het zuiden. Ten slotte is op veel plaatsen ook al een omgekeerde migratiebeweging op gang gekomen. Migranten die een eigen startkapitaal hebben opgebouwd, keren terug naar hun land, omdat de economische kansen in de nieuwe groei-economieën intussen veel groter zijn geworden dan in de oude landen in het Westen. Kortom, migratie is een doodnormale zaak: bij een geglobaliseerde economie hoort een transnationale arbeidsmarkt. Met het opwerpen van torenhoge barrières bereikt men vooral dat mensen die eens zijn binnengeraakt - en dat lukt meestal - niet meer terugkeren...

De jongerenbubbel

De echte uitdaging vandaag is wereldwijd de jongerenbubbel. 'Als landen van een hoog naar een laag vruchtbaarheidscijfer gaan, doorlopen ze een periode van enkele tientallen jaren waarin de demografische condities voor een snelle economische groei vrijwel volmaakt zijn.' In de demografie spreekt men van een demografisch venster. Pearce toont aan hoe de spectaculaire groei van de economie in China alles van doen heeft met zo een demografisch venster. In de jaren 1960-1970 zorgde Mao bewust voor een enorme geboortegolf. Zijn opvolgers zetten de machine met hun één-kindpolitiek in de achterruit. Een miljoenenleger van jonge arbeidskrachten trok van het Chinese platteland naar de steden en stuwde de Chinese economie naar ongeloflijke groeicijfers. In andere Aziatische landen speelde zich eenzelfde evolutie af. Met als gevolg oude en nieuwe economische tijgers. De constante is dat de werkkraft van een dynamische jonge generatie wordt ingezet om de hele samenleving vooruit te helpen.

Maar ook het tegengestelde is mogelijk. Als de aanwas aan jonge krachten geen

uitweg vindt, als jonge strevers hun creativiteit niet kwijt kunnen, als perspectieven afgeblokt worden, ambities gefnuikt, dan ontstaat een verloren generatie, agressief en vol ressentiment. Dan dreigt een explosie van geweld. Jongeren die rebelleren, flirten met extremismen. Dan krijg je rellen met jongeren in Franse banlieues of Amerikaanse binnensteden. Of de Intifada in Palestina. Niet voor niets zijn veel landen met grote conflicten vandaag ook landen met grote overschotten aan ontevreden jongeren: de Palestijnse gebieden, Irak, Afghanistan, Pakistan, Soedan, Oeganda, Congo,.....

De grijze duurzaamheidsrevolutie

En ook de vergrijzing of de grijze bubbel biedt volgens Pearce nieuwe kansen. Er is nood aan een Grijze New Deal, een golf van duurzame investeringen om de wereld opnieuw in te richten, rekening houdend met de nieuwe noden van ouderen. Ouderen zelf kunnen daar met al hun levenservaring het voortouw in nemen, zegt de goeroe van de tegencultuur van de jaren '60, Theodore Roszak, in zijn boek *The Longevity Revolution* (de ouderdomsrevolutie). Ouderen zijn minder vatbaar voor plat materialistische behoeften. Zij kunnen nieuwe duurzame keuzes maken en de weg tonen aan hun kinderen en kleinkinderen. In die zin is het juist bijzonder positief dat zij in een ouder - en wijzer - wordende postindustriële samenleving straks numeriek de baas zullen zijn.

Ecologisch optimisme

We hebben geen nood aan draconische geboortebeperkingsprogramma's. Eerder moeten we mensen, vooral vrouwen, meer verantwoordelijkheid geven, de energie van jongeren inzetten en de wijsheid van ouderen, om werk te maken van een nieuwe groene economie.

De boodschap van Pearce is er een van demografisch en ecologisch optimisme. We hebben geen nood aan draconische geboortebeperkingsprogramma's, maar eerder moeten we mensen - en vooral vrouwen - meer verantwoordelijkheid geven. We moeten de energie van jongeren inzetten, net als de wijsheid van ouderen om werk te maken van een nieuwe groene economie. Als we kiezen voor groene technologieën en een andere levensstijl, namelijk een low carbon

lifestyle kan de aarde veel meer mensen dragen dan ooit gedacht werd door de eerste milieudenkers. 'We moeten de grenzen van de groei vrezem om ze te kunnen overwinnen', is zijn credo.

Deze waarheid geldt zelfs voor Afrika, het meest door overbevolking geteisterde continent. We mogen ons niet blind staren op landen als Rwanda¹⁰. Pearce geeft het voorbeeld van het Keniase Machakos, waar door investeringen in aangepast schalige landbouwtechnieken de plaatselijke bevolking van de Akamba toch wist te gedijen in een boomloos, geërodeerd heuvellandschap. Michael Mortimore en Mary Tiffin beschreven dit kleine mirakel in hun studie *More People, Less Erosion*. Door pure mankracht - vooral vrouwkracht - werd het land verbeterd: "Er waren wel meer monden te voeden, maar er waren ook meer handen aan de ploeg"... Daarmee sluit Pearce, zonder het misschien zelf te beseffen, naadloos aan op de argumentatie en vaststellingen van een van de critici van Malthus, namelijk Esther Boserup. Zij maakte ooit een gevalstudie van het eiland Mauritius en toonde aan hoe een sterke bevolkingstoename daar door slimme landbouwinvesteringen en door een empowerment van vrouwen omgezet kon worden in meer welvaart voor meer mensen.

Eenzelfde positieve visie vinden we terug in het laatste boek van Thomas Friedman over de wereldproblemen, *Hot, Flat and Crowded* (2008). Het overleven van onze beschaving staat op het spel door een combinatie van klimaatverandering (hot), toenemende welvaart voor steeds meer mensen, bijvoorbeeld in de groei-economieën zoals China en India (flat) en een spectaculaire aangroei van de bevolking (crowded). Enkel Code Groen kan deze evolutie bezweren: een groene technologische revolutie.

In Vlaanderen volgt Geert Noels eenzelfde redenering in zijn boek *Econoshock* (2008). Ook voor hem is de demografische crisis een van de zes grote schokken die we momenteel doormaken, naast de ecologische schokken en de financiële crisis. Hij verwijst daarbij zowel naar overbevolking in grote delen van de wereld als naar de bevolkingskrimp en de vergrijzing in veel Europese landen. Een van de afgeleide effecten is de groei van het aantal mensen met een moslimovertuiging, ook in eigen land. Want juist in veel moslimlanden en bij veel immigranten blijft er een explosieve bevolkingsgroei, terwijl in veel Europese landen en bij veel autochtonen het aantal geboorten sterk afneemt.

Demografische uitdagingen in eigen land

In Vlaanderen worden terug meer kinderen geboren en wordt een verdere bevolkingstoename voorspeld¹¹. Volgens de nieuwste bevolkingsvooruitzichten van het Federale Planbureau zal de bevolking in Vlaanderen aangroeien, tot meer dan 7 miljoen tegen 2060. Een nog sterkere bevolkingsgroei wordt verwacht in Brussel en Wallonië, zodat België als geheel zou uitkomen op 12,7 miljoen inwoners tegen 2060 (zie bijlage 2).

Dat staat in schril contrast met de belangrijke ontvolking die verwacht wordt in tal van Europese lidstaten, zoals Duitsland, de Baltische staten, Slowakije, Polen, Roemenië en Bulgarije (van 15 % of meer tegen 2060).

De bevolkingstoename heeft te maken met een positief migratiesaldo (meer immigratie dan emigratie). Meer dan de helft van deze migranten zijn afkomstig van Europa, en meer bepaald van West-Europa (EU 15)¹². Migratie - en vooral gezinshereniging - is de belangrijkste factor (zie ook bijlage 3).

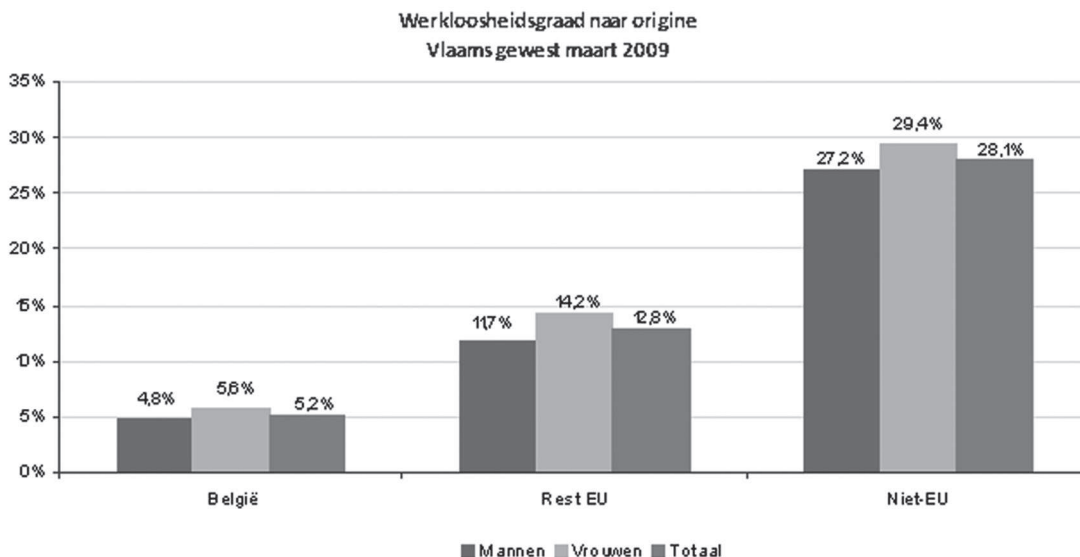
Maar de bevolkingstoename heeft ook te maken met een toename van het aantal geboorten. In Vlaanderen was er tussen 2001 en 2008 een opmerkelijke stijging van het totale vruchtbaarheidscijfer (TVC): van 1,51 kinderen per vrouw in 2001 tot 1,82 in 2008. Het is van 1974 geleden dat het Vlaamse Gewest dit vruchtbaarheidsniveau nog haalde. Door deze stijging klimt het TVC van het Vlaamse Gewest tot op het niveau van het Verenigd Koninkrijk; in Frankrijk ligt het TVC nog een stuk hoger. Deze stijging was het gevolg van een voortdurende stijging van de vruchtbaarheid van 30-plussers, doordat de kinderwens langer uitgesteld wordt. Maar sinds 2004 gaat deze trend samen met een stijging van de vruchtbaarheid van vrouwen onder de 30 jaar¹³.

Deze trend is slechts ten dele te verklaren door de hogere vruchtbaarheid bij vreemdelingen (niet genaturaliseerde migranten, asielzoekers of mensen zonder geldige papieren). Het aantal geboorten bij vrouwen met de Belgische nationaliteit, maar die van vreemde origine zijn, ligt weliswaar hoger dan gemiddeld, maar het vruchtbaarheidscijfers bij allochtone vrouwen neemt ook geleidelijk af (zie bijlage 4).

Binnen dit en tien jaar gaat het concreet om ruim 150.000 kinderen die er bij komen in België. De grootste bevolkingstoename zal zich situeren in de grotere steden. Bovendien zullen die nieuwe baby's vooral geboren worden in gezinnen van allochtone origine. In Antwerpen bijvoorbeeld zullen binnen tien jaar 2 op de 3 kinderen van allochtone

afkomst zijn. Bestaande problemen worden dus waarschijnlijk verscherpt. Nu is slechts 13 procent van de allochtone schoolverlaters hoogopgeleid; bij autochtonen is dat 43 procent¹⁴. Dat vertaalt zich in veel hogere werkloosheidscijfers.

Bron: VDAB & FOD Economie – Algemene Directie Statistiek (EAK) – bewerking VDAB studiedienst

Er is al op gewezen dat dit zeker in de steden om een tikkende tijdbom gaat. De vraag is dan ook zeer reëel: gaan we de positieve energie van onze eigen jongerenbubbel positief aanwenden of worden de jongeren verder uitgesloten, met alle gevolgen van dien?

Milieu-effecten in Vlaanderen

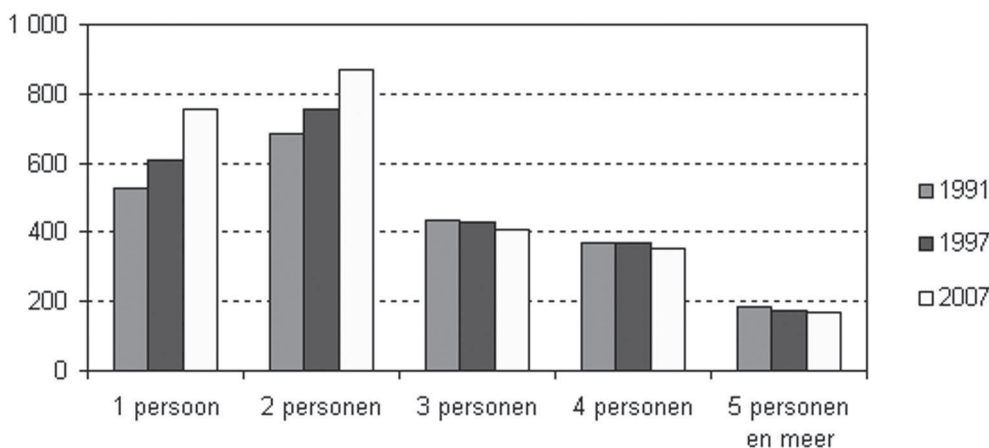
Tegen 2030 zouden er in Vlaanderen dus meer dan 500.000 inwoners bijkomen, en dit vooral in de grootstedelijke gebieden. Dat betekent niet alleen meer nood aan crèches, scholen, maar ook nood aan meer huisvesting, tewerkstelling en andere voorzieningen. Maar Vlaanderen is al een dicht bevolkte regio (zie tabel).

Bangladesh	1.083,7 inwoners /km ²
Noord-Rijnland-Westfalen	529
Vlaanderen	456
Puerto Rico	447,4
Nederland	397,7
Rwanda	397,6
België	341,5
Duitsland	230,6
Nedersaksen	167,9
China	139,5
Frankrijk	99,6

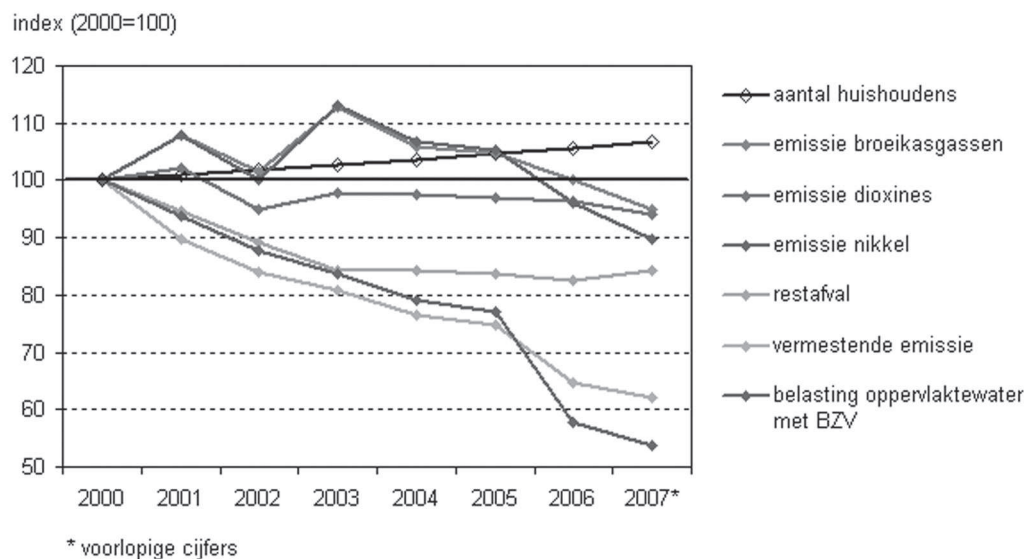
Door de aanwas van de bevolking neemt de druk op de open ruimte en het milieu dus nog toe. Daarbij moet ook nog eens het effect geteld worden van de gezinsverdunding,

waardoor het aantal huishoudens steeds toeneemt, met nog eens extra milieudruk tot gevolg. Bovendien steeg ook de gemiddelde oppervlakte gebruikt voor wonen, volgens het Milieurapport Vlaanderen (MIRA), van 212 m² per inwoner in 1990 naar 265 m² per inwoner in 2006. Terwijl in Vlaanderen de open ruimte al bijzonder schaars is. Anderzijds neemt de eco-efficiëntie van de Vlaamse huishoudens toe.

huishoudens volgens samenstelling (aantal x 1000)

Bron: MIRA op basis van gegevens NIS

Maar zelfs met meer bewoners en meer huishoudens, kan de milieudruk op termijn toch verminderen. Wat geldt voor de wereld, geldt ook voor Vlaanderen. Om Gandhi te citeren: 'Earth provides enough to satisfy every man's need, but not every man's greed.' Vlaanderen kan 7 miljoen inwoners best een fatsoenlijk bestaan bieden en wellicht zelfs meer. Vlaanderen zal juist baat hebben bij nieuwe geboorten en slimme vormen van migratie. Met andere woorden, Vlaanderen is niet vol, maar dan zullen

we wel de juiste keuzes moeten maken. Kiezen, zoals Pearce het zegt, voor een *low carbon economy* en *low carbon lives*. Ook in Vlaanderen. Vooral in Vlaanderen.

Bio

Johan Malcorps werkt al jaren voor Groen!, was ook twee termijnen Vlaams parlements lid en is nu fractiesecretaris van de groene fractie in het Vlaams parlement. Hij maakt deel uit van de Oikosredactie.

BIJLAGE 1

	Vruchtbaarheidscijfer (gem. aantal kinderen per vrouw)	Jaarlijkse bevolkingsaan-groei (%)	migratie-aan-groei per 1.000 inwoners
België	1,7	0,2	5
Frankrijk	2,0	0,4	1
Nederland	1,7	0,3	1
Italië	1,3	0,0	8
Spanje	1,2	0,2	16
Griekenland	1,4	0,1	4
Zweden	1,9	0,2	6
IJsland	2,1	0,8	10
Groot Brittannië	1,9	0,3	3
VS	2,1	0,6	3
Duitsland	1,3	-0,2	1
Rusland	1,4	-0,3	2
Polen	1,3	0	-1
Servië	1,4	-0,4	0
Roemenië	1,3	-0,2	0
Bulgarije	1,4	-0,5	0
Japan	1,3	0	0
Afghanistan	6,8	2,6	0
Saoudi-Arabië	4	2,7	-5
Yemen	6,2	3,2	-1
Somalië	6,7	2,7	3
DR Congo	6,5	3,1	-1
Burundi	6,8	3,0	7
Brazilië	2,3	1,3	0
Mexico	2,3	1,6	-6
Turkije	2,2	1,2	0
Iran	2,1	1,4	-1
Vietnam	2,1	1,2	-1
Bangladesh	2,7	1,7	-1
India	2,8	1,6	0
China	1,6	0,5	0
wereld	2,6	1,2	-

Population Reference Bureau, 2008 World Population Data Sheet
http://www.prb.org/pdf08/08WPDS_Eng.pdf

	Gem. Aantal kinderen per vrouw 2006	Gem. Aantal kinderen per vrouw 2020	Gem. Aantal kinderen per vrouw 2060
België	1,8	1,78	1,77
Vlaanderen	1,73	1,72	1,71
Brussel	2,07	2,04	2,03
Wallonië	1,84	1,79	1,79

<http://www4.vlaanderen.be/dar/svr/publicaties/Publicaties/svr-studies/2009-04-06-svr-rapport-2009-3.pdf>

BIJLAGE 2

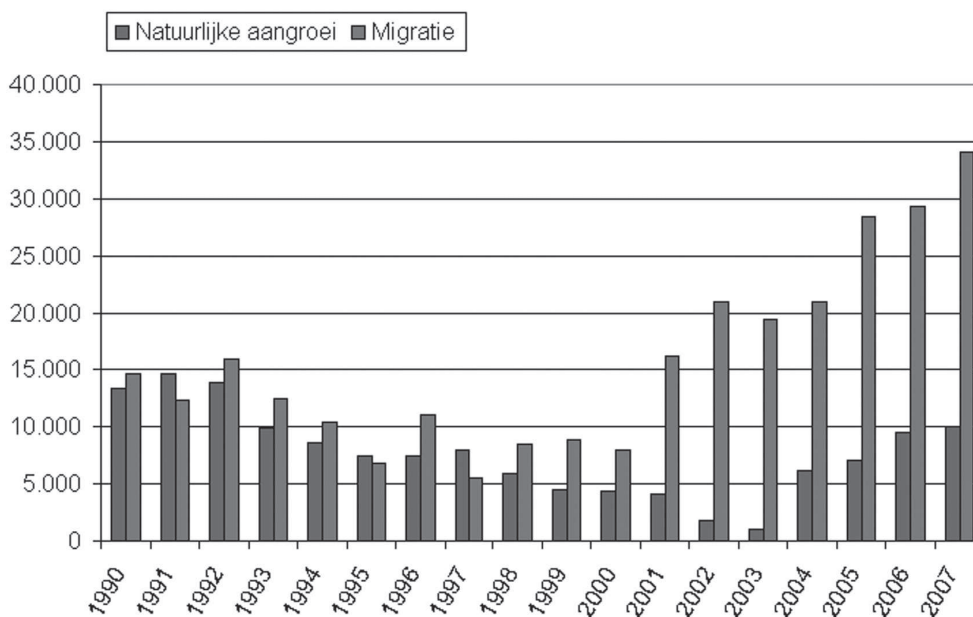
TABEL 33 - Vlaams Gewest – Loop van de bevolking

	2000	2006	2010	2020	2030	2040	2050	2060
Bevolking op 1 januari	5 940 251	6 078 600	6 230 774	6 586 713	6 784 502	6 881 947	6 947 915	7 010 539
Natuurlijk saldo	4 375	9 476	8 617	3 980	-2 316	-7 601	-12 720	-12 045
Geboorten	61 877	65 655	68 335	68 460	65 260	66 700	66 940	66 225
Sterfgevallen	57 502	56 179	59 718	64 480	67 576	74 301	79 660	78 270
Saldo van de interne migraties	2 211	6 377	7 210	7 238	7 505	7 280	7 462	7 875
Interne immigraties	211 679	249 253	246 862	256 503	257 075	261 691	264 344	265 299
Interne emigraties	209 468	242 876	239 652	249 265	249 570	254 411	256 882	257 424
Saldo van de externe migraties	5 840	21 546	23 805	16 097	7 169	8 123	11 013	12 213
Externe immigraties	28 644	45 928	51 761	49 350	38 701	37 723	40 703	42 469
Externe emigraties	22 804	24 382	27 956	33 253	31 532	29 600	29 690	30 256
Aangroei van de bevolking	12 426	37 399	39 632	27 315	12 358	7 802	5 755	8 043
Statistische aanpassing	-125	1 441	12	10	2	-2	3	4
Bevolking op 31 december	5 952 552	6 117 440	6 270 418	6 614 038	6 796 862	6 889 747	6 953 673	7 018 586

Bron: Waarnemingen 2000-2006: RR - AD SEI, Berekeningen FPB; Bevolkingsvooruitzichten 2007-2060, FPB - AD SEI

http://new.plan.be/admin/uploaded/200805081112550.pp105_nl.pdf

BIJLAGE 3

Aandeel van de natuurlijke aangroei en de migraties in de jaarlijkse totale bevolkingsaangroei (Vlaanderen, 1990-2007). bron: MIRA op basis van gegevens NIS

BIJLAGE 4

Kind en Gezin, Het Kind in Vlaanderen 2008 :

Totaal vruchtbaarheidscijfer

	Belgische vrouwen	Niet-Belgische vrouwen	Totaal
2001	1,42	2,89	1,51
2005	1,60	3,02	1,69
2006	1,64	3,04	1,74
2007	1,66	3,05	1,76
2008	1,72	2,98	1,82

1.22 Totaal vruchtbaarheidscijfer in het Vlaamse Gewest - 2001-2008

Bron: Van Bavel J., Bastiaenssens V., *De recente evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2008*, Vrije Universiteit Brussel, Interface Demography Working Paper 2009-2. Gebaseerd op gegevens van Kind en Gezin, Ikaros

Noten

1. Ester Boserup, *The Conditions of Agricultural Growth: The Economics of Agrarian Change under Population Pressure*, 1965
2. Zie : <http://www.optimumpopulation.org/>
3. Susanne Heim und Ulrike Schaz: *Berechnung und Beschwörung: Überbevölkerung - Kritik einer Debatte* Berlin; Göttingen: Verlag der Buchläden Schwarze Risse / Rote Strasse 1996
4. Zie: http://www.garretthardinsociety.org/articles/art_lifeboat_ethics_case_against_helping_poor.html
5. Jared Diamond, *Ondergang*, Spectrum, 2005
6. Zie website : <http://www.carryingcapacity.org/>
7. Herman Daly, *Population, migration, globalisation*, in *Ecological Economics*, 2006
8. Fred Pearce, *De Volksbeving*, Uitgeverij Jan Van Arkel, 2010
9. Florian Coulmas, *Kinderlos und Ratlos, Japan im demographischen Wandel*, *Politische Okologie*, 104, 2007
10. Cf. Malthus in Afrika in : Jared Diamond, *Ondergang*, 2005
11. Zie VRIND, 2009 : *Demografische Context*
12. Centrum Voor Gelijkheid van Kansen en voor Racismebestrijding, *Rapport Migratie 2008: de laatste jaren nemen EU-burgers het leeuwendeel van de immigraties voor hun rekening* Zo ging het bij 83.433 immigraties in 2006, om 45.517 EU-burgers (55%). Deze immigranten zijn voornamelijk afkomstig uit de 15 oude lidstaten van de Europese Unie zoals die tot 2004 bestond (37.435, of 45% van de totale toestroom). Op 1/1/2008 vormden EU-migranten 68% van de populatie met een vreemde nationaliteit en 49% van de in het buitenland geboren populatie (cijfers Jozef De Witte, *Terra Reversa-debat Bevolking en Migratie 15/3/2010*).
13. VUB, Jan Van Bavel & Vicky Bastiaenssens, *Interface Demography Working Paper 2009-2, De recente evolutie van de vruchtbaarheid in het Vlaamse Gewest: update 2008*
14. VDAB, *Kansengroepen in Kaart – Alloctonen*, maart 2009